

Kikkervalleien: samenvatting en algemene conclusie na 12 jaar ontwikkeling

H.G.J.M. van der Hagen
Dunea
Postbus 34
2270 AA Voorburg

F.C. Hooijmans
Ametisthorst 235
2592 HJ Den Haag

In het inleidende artikel is geschetst dat op basis van onderzoek en na de ondertekening van een convenant tussen de Provincie Zuid-Holland en Dunea (voorheen Duinwaterbedrijf Zuid-Holland) in 1995 enkele tientallen hectaren vochtige duinvalleien zouden terugkeren. Hiervoor zijn in Berkheide en Meijendel vanaf 1997 in de loop van een kleine tien jaar ingrepen in het terrein gedaan. Het herstel was primair gericht op het realiseren van een aanzienlijke oppervlakte aan vochtige duinvalleien met de daarbij horende vegetatietypen en planten. Maar de ingrepen zijn niet beperkt tot de volgens modellen berekende vochtige en natte delen van de voormalige infiltratieplassen. De begroeiing is tot ongeveer 1-1,5 meter boven het plasniveau verwijderd (inclusief riet en struweel) om een harde overgang te voorkomen. In de Kikkervalleien lag ongeveer 50 hectare vochtig en droog kaal gebied na de ingreep van 1997 open voor een ontwikkeling naar herstel.

In de voorgaande artikelen zijn diverse biologische aspecten van het herstel beschreven.

De ontwikkeling van de plantengroei, de vegetatie en de broedvogelbevolking is systematisch onderzocht. Van andere aspecten zijn globale trends onderscheiden of het betreft beperkte waarnemingen in tijd of plaats.

Ook het beheer van de valleien, de ingestelde begrazing en het jaarlijks maaien van een groot deel van de Kikkervalleien, heeft er voor gezorgd dat de doelstelling van de plantengroei van vochtige valleien succesvol is verlopen. Vooral de ontwikkeling van duindoornstruwelen op de vochtige randen is door het maaien tegengegaan.

Het palet aan plantensoorten van pioniergemeenschappen van (secundaire) vochtige duinvalleien grotendeels compleet. Ook op plaatsen van de transecten waar in eerste instantie ruderaal gemeenschappen de boventoon voerden, zijn deze bijna geheel verdwenen. Bodemonderzoek in de transecten wijst uit dat het nutriëntengehalte zelfs is gedaald in de periode 2002-2008. Een goede indicatie voor de gunstige ontwikkeling is, dat ook twaalf jaar na de ingreep de situatie nog steeds in een pionierstadium verkeert. Het op uitgebreide schaal voorkomen van de Associatie van Strandduizendguldenkruid en Krielparnassia laat dit zien. Zouden er teveel voedingsstoffen zijn achtergebleven of via het infiltratiewater de Kikkervalleien binnendringen, dan zou de situatie niet meer in een pionierfase verkeren. Natuurlijk heeft begrazing en het jaarlijks maaien van de valleien om Duindoorn te bestrijden een handje geholpen en zijn plantensoorten als Riet en Duinriet door het vee onderdrukt. Duidelijk is dat de doelstelling qua vegetatietypen is behaald.

De plantengroei is zowel bekeken van de natte en vochtige delen als van de droge duinen. Deze liet in de eerste jaren zowel een gunstige als een minder gunstige ontwikkeling zien. Gunstig was dat de vegetatie zich ontwikkelde in de richting van droge graslanden met Rode-Lijstsoorten als Geelhartje, Grote tijm, Kruisbladgentiaan, Kleine steentijm, Driedistel, Gewone vleugeltjesbloem, Hondsviooltje, Stijve Ogentroost, Kleine ruit en Wondklaver. Ook soorten van

Kruisbladgentiaan

Grote tijm

Slanke gentiaan

vochtige, kalkrijke duinvalleien als Sierlijke Vetmuur, Parnassia, Duinrus, Dwergzegge, Rietorchis en Strandduizendguldenkruid vestigden zich en breidden zich uit. Deze ontwikkeling van plantensoorten van vochtige duinvalleien verliep verrassend snel.

Een ongunstige ontwikkeling van de eerste jaren was dat planten van voedselrijke omstandigheden een opmars te zien gaven. Canadese fijnstraal, Speerdistel, Akkerdistel, Krulzuring, Riet, Harig wilgenroosje, Duinriet en Grote brandnetel waren al snel na de ingreep prominent aanwezig. Een belangrijke oorzaak hiervoor was de bodemverstoring die plaatsvond tijdens de ingreep. In de loop van de tijd verdwenen diverse storingssoorten als Speerdistel, Akkerdistel en Goudzuring grotendeels weer; ze blijven op de achtergrond wel aanwezig. Voor de faunistische variatie is dat overigens gunstig. Bovengenoemde trend heeft zich tot 2009 voortgezet. De plantengroei van de droge en vooral van de vochtige duintypen wordt steeds rijker. Het massale optreden van Bleekgele droogbloem, Parnassia en Sierlijke vetmuur duidt hierop, evenals het geleidelijk aan verschijnen van de Rode-Lijstsoorten Kleverige reigersbek, Rond wintergroen, Moeraskartelblad, Moeraswespenorchis, Vleeskleurige orchis, Brede orchis, Kleine ratelaar, Gewone agrimonie, Slanke gentiaan, Dwergbloem en Stijve moerasweegbree. Beide laatstgenoemde soorten zijn zelfs nieuw voor Meijendel. Ook het jaarlijkse optreden van Bijenorchis is een goed teken. Het lijkt erop dat bestaande bronpopulaties van het Parnassiapad een belangrijke rol hebben vervuld in het welslagen van de ingreep.

Door het grotendeels droogleggen van infiltratieplas 26 en het daarbij verwijderen van de vegetatie is het logisch dat vooral het aantal broedvogels van open water en aan rietkragen gebonden soorten achteruit is gegaan. Voorheen vaste jaarlijkse broedvogels als Slobeend en Rietzanger lijken als gevolg van de ingreep definitief als broedvogel verdwenen uit de Kikkervalleien. Enkele pioniersoorten (Visdief, Kleine plevier, Witte kwikstaart) kwamen in de eerste jaren na 1997 voor het eerst en in lage aantallen in de Kikkervalleien tot broeden.

Bij de soorten van grazige vegetaties is duidelijk sprake van een positieve ontwikkeling. Vooral Graspieper en Kievit zijn in aantal toegenomen, maar ook Tureluur en Veldleeuwerik hebben na 1997 incidenteel in de Kikkervalleien gebroed. Echter een soort als de Tapuit, waar deze ingreep kansen voor zou moeten bieden, laat het afweten. Hier liggen andere oorzaken aan ten grondslag. Mogelijk

betreft het geen beschikbare konijnenholen in open terrein, een gebrek aan voedsel voor de jongen en/of bodemverdichting door het vee. In het voorkomen van vogels van struweel en bos in de directe omgeving van de Kikkervalleien is nauwelijks wat gewijzigd.

Direct na de ingreep in 1997 waren de libellen al goed vertegenwoordigd in de Kikkervalleien. De libellenfauna was in 2008 in grote lijnen vergelijkbaar met die in 1999/2000, maar liet in 2008 met 16 soorten wel een grotere diversiteit zien dan in de eerdere jaren (twaalf soorten in 1999 en elf in 2000). Voor een aantal soorten is het verschijnen vermoedelijk een rechtstreeks gevolg van het natuurherstel. Het gaat hierbij om Zwervende pantserjuffer, Tengere grasjuffer, Kleine roodoogjuffer en Platbuik die bekend staan als pioniers van pas ontstane (kwel)plasjes. In de laatste jaren zijn logische wijzigingen qua soortensamenstelling opgetreden. Pioniers zijn in aantallen gezakt en een aan struwelen gebonden soort als de Houtpantserjuffer neemt toe.

De samenstelling van de dagvlinderfauna in de Kikkervalleien was in 2008 met 14 soorten vrijwel gelijk aan die in 1999/2000. Ook was het een getrouwe afspiegeling van de dagvlinders in de omgeving. Wel zijn er in 2008 meer individuen geteld dan in de eerdere jaren, wat opmerkelijk is aangezien landelijk 2008 een slecht vlinderjaar was. De Kikkervalleien vormen vooral een goed biotoop voor twee Rode-Lijstsoorten, te weten Kleine parelmoervlinder en Heivlinder.

Ook wat betreft de overige fauna zijn er positieve signalen. Het Ree laat zich steeds meer zien. De rugstreeppad, een soort van open ondiepe kwelplassen, lijkt in 2008 zelfs nog algemener dan in 1999/2000. Ook de Blauwvleugelsprinkhaan lijkt in 2008 toegenomen ten opzichte van 1999/2000. Alleen de Zandhagedis blijft een zeldzame verschijning. Het biotoop is in zijn geheel mogelijk nog te eenvormig, te kaal of te nat.

De kwelpasjes van de Kikkervalleien zijn overwegend begroeid met kranswieren van kalkrijke poelen. Het zijn eutrofiëringtolerante soorten. De vele epifytische blauwalgen duiden ook op voedselrijke situaties. Mogelijk draagt de mest van het vee bij aan de voedingsstofrijke toestand van de wateren. De vochtige graslanden zijn voor het vee gedurende een groot deel van het jaar aantrekkelijke gebieden om voedsel te vergaren. Positief is in elk geval dat er (vegetatievormende) kranswierbegroeiingen zijn.

Het restant van de infiltratieplas is een jong systeem met een lage draagkracht en is in 2003 nog in ontwikkeling naar een stabiel milieu. Na 2003 is er geen onderzoek meer verricht. De chemie van de kwelplassen duidt op een vermenging van water uit de infiltratieplas met het regenwater. De biologische kwaliteit van de kwelpasjes duidt tot 2003 op een iets hogere draagkracht van het systeem dan de infiltratieplas. Pioniersoorten maken in 2003 deel uit van de soortensamenstelling. Een aangetroffen bijzondere soort muggenlarve bleek nieuw voor Nederland.

Kortom:

De ontwikkelingen blijven de goede kant op gaan wat betreft de plantengroei en vegetatietypen: het gaat nog steeds voornamelijk om pioniergemeenschappen van relatief voedingsstofarme bodem. Dit betekent vooral dat het gestelde doel van een groot aantal toegevoegde hectaren vochtige duinvalleien van een bevredigende tot goede kwaliteit is gelukt. Begrazing en maaien zijn een complicerende factor; deze beheermaatregelen hebben zeker bijgedragen aan het goede resultaat van de vegetatie en plantensoorten.

Wat de broedvogelbevolking betreft is het beeld minder eenduidig. Soorten van open water en rietvegetaties zijn achteruit gegaan (zoals was te verwachten), maar soorten van grazige vegetaties (Graspieper) en, in mindere mate, ook pioniersoorten (Kleine plevier) hebben geprofiteerd. Wat betreft de overige fauna (vlinders, libellen, amfibieën, Zandhagedis, Blauwvleugelsprinkhaan) wijzen tellingen bij de meeste soortgroepen op positieve ontwikkelingen.

